



Barnebøker 2007

**Presentert under arrangementet ”Barnebok 2007”
på Litteraturhuset 12. mars 2008.**

Ved Hanne Kiil, informasjonskonsulent Norsk barnebokinstitutt.

BARNEBOKÅRET 2007 – trender og tendenser i barneøkene

Det er 77 nyskrevne norske skjønnlitterære bøker som danner grunnlaget for *barnebok*-delen av ”Barnebokåret 2007”. Av dem er bare litt over 10 % er skrevet på nynorsk.

Det er få småbarnsbøker i 2007, antageligvis fordi bøker som henvender seg til den yngste lesegruppa, gjerne blir til bildebøker.

Barnebøker – serie og spenning

Over 80% av barneøkene blir gitt ut i en eller annen form for serie, og en del av økene er *både* forlagsserier og fortsettelsesbøker. Flere av seriene er spesielt tilrettelagt for å støtte opp under barneleserens leseutvikling. Over en tredjedel av økene kommer ut i slike lettles-serier med et gjenkjennelig konsept også for den voksne bokkjøperen.

Både Damms *Ego*-serie og Gyldendals *10:12*-serie har inndelt økene i kategorier som for eksempel humor og spenning. Damms serie *Marg og bein* retter seg spesielt til de som vil ha spenning og grufulle grøss. Men selv om ikke alle økene blir kategorisert slik fra forlagenes side, er det lett for den spenningsøkende barneleseren å finne lesestoff. Nær halvparten av økene er spenningsbøker. Små og store mysterier løses, og baksideteksten på *Oppdrag: Epsilon* av Tore Aune kunne ha beskrevet flere av våre barnehelter på eventyr: ”Uten forvarsel slynges de ut i nye og farefylte eventyr, og håpet om å løse gåten lokker dem stadig videre”.

Barna i barneøkene

Hovedpersonene er stort sett så gamle som leserne er tenkt å være.

De aller fleste økene har et ganske enkelt persongalleri med hovedperson, nær familie rundt og et par venner. Leseren får vite om tilstedeværende foreldre og eventuelle søsken og deres plassering i søskenflokk. Men det trenger ikke være realistiske hverdagsskildringer. Også drage- og monsterøkene har en vanlig familiestruktur med barnet som hovedperson.

Hovedpersonens kjønn oppgis alltid. De fleste økene opererer bare med én hovedperson, og i den rollen finner vi like mange jenter som gutter.

Nesten en fjerdedel av økene har et vennepar av ulikt kjønn som hovedpersoner. Det er selvfølgelig kommersielt lurt for forfattere og forlag å henvende seg til begge kjønn, men det

fins også fortellertekniske fordeler. I Sigbjørn Mostues *Krakens gap* oppdager Eva - og dermed leseren - mye raskere enn Espen hvor selvcentrert den vakreste jenta i klassen er. De fleste av disse par-bøkene er spenningsbøker hvor mysterier må løses og farer unngås. Ofte presiseres det hvilket styrkeforhold som gjelder mellom de to hovedpersonene, og det gjøres gjerne et poeng ut av at jenta er enten modigst, mest verbal eller flinkest på skolen. I 2007-årgangen av barnebøker er det mange sterke, tøffe jenter som kan gi jenteleserne muligheter for identifikasjon.

Hva med å være annerledes enn "alle de andre"?

Det er foreløpig lite kroppsfixering i den norske barneboka, men fedme kommer inn som et økende problem. Bare to av hovedpersonene har et fysisk handikap, og den ene kaster til og med krykkene underveis.

Når hovedpersonene forelsker seg, er det aldri i en av samme kjønn. Ordet homofili nevnes ikke i forbindelse med noen personer, verken voksne eller barn.

I barneboka handler det mye om mestring og et ønske om applaus og anerkjennelse slik vi ser det i for eksempel i *Applaus for Sara* av Eldrid Johansen og *Nora får en pappa* av Bodil Vidnes-Kopperud.

Men barneboka lar også hovedpersonen motstå prestasjonspress. Guttene i *Trøbbel i trapesen* av Ola Bremnes og *Gutten som hatet fotball* av Arne Berggreen bryter med foreldrenes forventninger og forhåpninger uten at det får noen negative konsekvenser.

Kvinnelige og mannlige forfattere har som oftest hovedpersoner av sitt eget kjønn. Når de ikke har det, velger de kvinnelige forfatterne gjerne en hovedperson av det annet kjønn, mens flesteparten av de mannlige forfatterne lar et vennepar være hovedpersoner.

De voksne i barnebøkene

De to bøkene *Berger bilberger redder verden* av Christian Bråtebekken og *Harry og Ivar i Junaited Statesen* av Lars Mæhle skiller seg ut ved å ha voksne menn som hovedpersoner.

Men selv om voksne sjelden er hovedpersoner, spiller de likevel en forbausende stor rolle i mange av bøkene. Ikke minst problematiseres og tematiseres morsrollen. Barnebøkene har i de siste årene gitt et langt mer nyansert bilde av morsrollen enn tidligere. Men i år er det påfallende mange mødre som ikke kan eller ikke vil gi omsorg. Noen av mødrene har så store psykiske vanskeligheter at det fører til institusjonsinnleggelse og selvmord. Konsekvensene for barna deres blir tematisert i bøker som *Happy* av Linn T. Sunne og *Klar ferdig gå!* av Inger Alfvén og Beate Grimsrud. Mødrenes psykiske vanskeligheter og fravær tvinger her døtrene til å finne ulike overlevelsesstrategier.

De dysfunksjonelle mødrene fins også i bøker som forlagene har kategorisert som humorbøker eller rene spenningsbøker, som for eksempel *Mugne forviklinger* av Anneli Klepp og *Dødelig blitz* av Arne Svingen.

Farsrollen problematiseres ikke i like stor grad, og faren stiller stort sett opp der mor har store vanskeligheter. Det er først og fremst i fantasy litteraturen at savnet etter en far blir tydelig. Flere av de unge hovedpersonene drar ut for å lete etter sin ukjente far. Både i *Alanya. Veien følger hjertet* av Iselin B. Alvestad og *Trolldom over tåkemyra* av Sissel Chipman blir jentene frustrerte og engstelige når de oppdager hvem den egentlige faren er.

Dysfunksjonelle mødre og fraværende fedre har lenge vært vanlig i ungdomslitteraturen. Nå er de på full fart inn også i barnelitteraturen.

Relasjonen til de eldre er derimot langt mindre problematisk. De har tid og ser en mening med tilværelsen. Hevet over kaoset som foreldregenerasjonen stiller i stand kan de forklare hvordan ting henger sammen. Det er *minst* et generasjonshopp til ”de eldre” i barnelitteraturen. Kanskje er det forfattergenerasjonens besteforeldre mer enn lesernes som kommer til heder og verdighet igjen.

Kulturelt mangfold?

Det flerkulturelle perspektivet fins nærmest ikke i barnebøkene. Det er lite i illustrasjon og tekst som gjenspeiler Norge som et flerkulturelt samfunn.

I *Teakwondo er ingen lek!* av Lise Blomquist går det fram av illustrasjonene av Philip Hauglin at hovedpersonen er mørkhudet. En illustrasjon av Tania Kjeldset fra Øystein Hølleland: *Sindre flyr alene* viser en mor med burka i en flykø. Det er bare disse to illustrasjonene som får fram at Norge ikke bare er befolket av etnisk hvite nordmenn.

Også i tekstene er det få spor. Riktignok finner vi en flyktningfamilie og et par lite norskklingende navn på noen klassevenninner, men ellers er det *svært* lite i barneboka som speiler et flerkulturelt samfunn. Det er bare én bok som lar en hovedperson ha en flerkulturell identitet. I *Monstermønster*, Guri Hagens femte bok om Veitvedt-spanerne, er én av de tre spanerne fra Pakistan. Her er Faruk en naturlig del av trekløveret.

Vår verden?

Hvordan slår ellers vår verden inn i barnebøkene? Hvilket speilbilde gir barnebøkene av virkeligheten?

Vårt moderne mediesamfunn kommer først og fremst fram gjennom hovedpersonenes mobilbruk og nett-tilgang. Særlig brukes dette som hjelpemidler når mysterier skal løses, for eksempel i *Skatten i Skutevika* av Atle Hansen og *Marion og mysteriet med det havarerte flyet* av Tor Edvin Dahl.

Selv om flesteparten av bøkene er realistiske, er det vanligvis bare den private sfæren vi får høre om. Når verden utenfor blir trukket inn, er det gjerne som et bakteppe for å løse mysterier i spenningsbøker som *Paris-mysteriet* av Bjørn Sortland og *Mareritt i Venezia* av Ingeborg Dybvig.

I den grad bekymring eller refleksjon over storsamfunnet kommer inn, er det over manglende miljøvern. Det er først og fremst fantasy litteraturen og bøker med fantastiske innslag som retter kritikk mot vår måte å utnytte naturressursene. Sammenligninger mellom parallelle verdener tydeliggjør menneskenes ødeleggende grådighet, og i *Trolldom over tåkemyra* av Sissel Chipman står menneskenes utnyttning av naturen i tydelig kontrast til mosefolkets levemåte i. I Sigbjørn Mostues *Krakens gap* representerer skikkelser fra gammel norsk folketro en motvekt til dagens teknologi som på sikt kan bli katastrofal for jorda vår.

Politikk og religion blir nærmest ikke tatt opp i de realistiske bøkene. Et unntak er *Skugge over Grønskarvet* av Hildegun Dale hvor jeg-personen gir uttrykk for religiøs tro og tvil.

Det er bare én historisk roman. Berit Vatne Vik tar opp tida rundt 900-tallet

i *Rop over havet*. Et par andre bøker tar opp historisk stoff, og i en av fantasybøkene legges deler av handlingen til vikingtida.

Småfis og prompepulver

Promp går aldri av moten var overskriften på en av årets anmeldelser, og den anale humoren i årets bøker er sterkt til stede. Her er alt fra uskyldige småjentefiser til kraftfullt promponautpulver som sender skurkene til værs som var de astronauter. En kan nesten kjenne lukta allerede i titlene *Otto monster og drittungen* av Jon Ewo, *Prinsessen på fjerten* av Elisabeth Johannessen og *Doktor Proktors prompepulver* av Jo Nesbø.

Forsider og illustrasjoner

Nesten alle barnebøkene har enten hovedpersonen eller skurken på omslagsillustrasjonen. I årets bøker er det et mangfold i bildeuttrykkene, og flere av illustrasjonene appellerer også til voksne. I *Doktor Proktors Prompepulver* av Jo Nesbø har illustratøren Per Dybvig over femti illustrasjoner. Istedenfor å barnsliggjøre boka bidrar disse illustrasjonene til å forsterke humoren gjennom kontraster og overdrivelser.

Form

De fleste bøkene er skrevet i 3. person. Omtrent 15% er jeg-fortellinger. Jeg-formen kan ha forskjellige fordeler. I *Monstertante* av Ingelin Røsland skapes fortrolighet til leseren gjennom den nesten dagbokaktige formen. I Tone Kjærnlis *Oldefars øye* kommer mye av humoren fram fordi leseren skjønner mer enn den barnlige jeg-personen. Den lille jenta overhører at oldefar ”synger på siste verset”, men får det ikke til å stemme da hun aldri har hørt han syng.

De aller fleste barnebøkene har et tradisjonelt formspråk. *Ønskejenta* av Bodil Vidnes-Kopperud er en dialog mellom en mor og hennes adoptivdatter, og *Prinsessen på fjerten* av Elisabeth Johannessen er skrevet på vers. Men begge bøkene er tradisjonelle innenfor sin sjanger.

Et par av bøkene har direkte henvendelser til leseren. En av bøkene tydeliggjør boka som medium ved å snakke om hva leseren skal få vite i neste kapittel. Jon Ewo bruker bl.a. i *Dragesverd og svart opal* fotnoter slik vi så i Bartimeus-trilogien av Jonathan Stroud.

Det er lite eksperimentering med form i 07-bøkene. Debutanten Emilie Christensens bok *Andungen og jeg (jul)* skiller seg ut, men spørsmålet er om det er en barnebok eller en ungdomsbok.

Barnebok 07 – kort oppsummering

Barnebøkene gir den spenningsøkende leseren mange muligheter til å bli med heltene sine på tur. Her kan både jenter og gutter finne positive forbilder, også der hovedpersonene opererer i par. Jenta er ikke lenger den svakeste part i slike konstellasjoner.

Dysfunksjonelle mødre og fraværende fedre har lenge vært vanlig i ungdomslitteraturen. Nå er de på full fart inn også i barnelitteraturen. Særlig relasjonen til mor er problemfylt.

Svært mange av bøkene kommer ut i en eller annen form for serie. Det er selvfølgelig med på å befeste barneleseren som serieleser – det er jo først og fremst serier disse leserne blir tilbudt.

Få barnebøker eksperimenterer med form. Og altfor få bøker speiler det flerkulturelle samfunnet i dagens Norge.